

Dünden bugüne hemşirelik eğitimi

Prof. Dr. Nezihe Kızılkaya Beji

1964'te Diyarbakır'da doğdu. İlk ve orta eğitimini İstanbul'da, lise öğrenimini Kırklareli'de tamamladı. 1985 yılında İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu'ndan mezun oldu. 1987 yılında İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalında yüksek lisans, 1994 yılında doktora derecesi aldı. Akademik çalışmalarını, 1986-1990 yılları arasında Fırat Üniversitesi Elazığ Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda, 1991-1996 yılları arasında ise İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu'nda sürdürdü. 1999 yılında doçent, 2005'te profesör oldu. Halen Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi Dekanı olarak görev yapmaktadır. Dr. Beji, evlidir ve iki çocuk annesidir.

Yrd. Doç. Dr. İlkay Güngör

1979 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini bu kentte tamamladı. İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu'ndan 2001 yılında mezun oldu. Aralık 2001'de araştırma görevlisi olarak göreve başladığı Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu'nda 2004 yılında yüksek lisans, 2009 yılında doktora derecesi aldı. Haziran 2012'de İ.Ü. Hemşirelik Fakültesi Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı'na yardımcı doçent olarak atandı ve halen bu göreve devam etmektedir. Başlıca ilgi alanları arasında doğum, riskli gebelikler, infertilite ve üreme sağlığı yer almaktadır.

Hemşirelik, hem bağımsız hem de işbirliği içinde aldığı rollerle, sağlıklı veya hasta her yaşta bireylere, ailelere, gruplara ve topluma her ortamda bakım veren profesyonel bir meslek grubudur.⁽¹⁾ Türkiye'de modern hemşireliğin kökleri

1853'de Kırım Savaşı sırasında iki yıl boyunca, İstanbul Selimiye kışlasında yaralı İngiliz ve Türk askerlerine bakım hizmeti veren Florence Nightingale'e dayanmaktadır.⁽²⁾ Ülkemizde ilk olarak bir askeri hekim olan Besim Ömer Paşa, 1911 Trablusgarp ve 1912 Balkan Savaşları'nda yetersiz hasta

bakımına bağlı yaşanan zorlukların ardından hemşirelik mesleğine olan gereksinimi dile getirmiş ve İstanbul'da tanınmış ailelerinin kızlarını, "Gönüllü Hastabakıcılık Kursu"na çağırmıştır. Kızılay Derneği bu önerinin üzerinde durmuş ve altı aylık gönüllü hastabakıcılık kursları açmıştır. İlk hemşirelik okulumuz,

1920 yılında İstanbul'da açılan Amerikan Hastanesi'nin hemşire gereksinimini karşılamak üzere kurulan Amiral Bristol Sağlık Lisesi olmuştur. Ardından 1925 yılında İstanbul'da Cumhuriyet döneminin ilk hemşire okulu olan Kızılay Özel Hemşire Okulu kurulmuştur. 1946 yılında Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı, bünyesindeki yataklı tedavi kurumlarının ihtiyacını karşılamak üzere hemşire okulları açmıştır. Ortaokul mezunlarını alan bu okulların eğitim süresi 1958 yılına kadar 3 yıl, 1958'den sonra 4 yıl olmuştur. 1988-1991 yılları arasında Sağlık Meslek Liselerinin (SML) sayısı büyük bir artış göstererek 90'lı sayılarda 300'lü sayılara ulaşmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 341 Anadolu Sağlık Meslek Lisesi'nde hemşirelik eğitimi verilmektedir. (3-8)

Ülkemizde yükseköğretimde hemşirelik eğitiminin başlaması, bir ihtiyaçtan çok Florence Nightingale Hemşirelik Okulları ve Hastaneleri Vakfı gibi bazı uluslararası kuruluşların etkisi ile olmuştur. 1950'lerde lisans ve yüksek lisans eğitimlerini tamamlamak için Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Kolombiya Üniversitesine burslu olarak 12 hemşire gitmiş ve daha sonra bu hemşireler ülkemizde ABD hemşirelik modellerine dayalı hemşirelik programlarını kurmuşlardır. Üniversite düzeyinde hemşirelik eğitimi, ilk olarak 1955 yılında Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu ile başlamış, bunu 1961 yılında Hacettepe Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu takip etmiştir. Hemşirelik eğitiminin ve hemşirelik mesleğinin gelişmesine, bu okulların önemli katkıları olmuştur. Daha sonraki yıllarda 1982'de Atatürk ve Cumhuriyet Üniversiteleri Hemşirelik Yüksekokulları, 1985'de Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Hemşirelik Yüksekokulu, 1993'de Marmara, 1994'de Dokuz Eylül ve 1995'de Gazi Üniversiteleri Hemşirelik Yüksekokulları açılmıştır. Hemşirelik eğitimi 1991 yılında Anadolu Üniversitesinde SML mezunlarına açılan bir program ile 1999 yılına kadar hemşirelik önlisans programı olarak da verilmiştir. (3, 4, 6) Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin (ÖSYM) "2012-ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu" Merkezi Yerleştirme ile Öğrenci Alan Yükseköğretim Lisans Programları tablosuna göre, toplam 108 hemşirelikte lisans programı (fakülte, yüksekokul, sağlık bilimleri fakültesi bünyesinde) bulunmaktadır. (9)

Ülkemizde Sağlık Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurumu (YÖK) arasında yapılan bir protokol ile ülkenin artan hemşire gereksinimini karşılamak ve nitelikli hemşire yetiştirmek üzere, 1996 yılında sağlık meslek liseleri yüksekokula dönüştürülerek 79 adet sağlık yüksekokulu açılmıştır.

Protokol ile sağlık meslek liselerinin hemşirelik, ebelik ve sağlık memurluğu bölümlerine, sağlık hizmetleri meslek yüksekokullarının hemşirelik ve ebelik programlarına, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Hemşirelik Programına öğrenci alınmasına son verilmiştir. Sağlık Bakanlığı, 1996-1997 yılında üniversitelere devrettiği; hemşire, sağlık memuru ve ebe eğitimi yapan sağlık yüksekokullarında verilen eğitimin niteliğini eleştirmiş ve alınan öğrenci sayılarının gereksinilenin altında olduğunu ileri sürerek 2001 yılında 25 sağlık meslek lisesinin hemşirelik bölümüne 684 öğrenci almak suretiyle lise düzeyinde eğitimi yeniden başlatmıştır. Sağlık Bakanlığına bağlı sağlık meslek liseleri 2004 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) devredilmiş; 2005 yılında öğrenci alımı durdurulmuş; güncellenen Hemşirelik Yasasına konulan (03.05.2007) bir ek madde ile 2007-2008 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle olmak üzere, SML'nin hemşirelik bölümlerine yeniden öğrenci alınmaya başlanmıştır. (6, 10, 11) Bu 5 yıllık süre dolduktan sonra 12.07.2012 Tarihli ve 28351 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Sağlık Bakanlığı ve Bağlı

Sağlık alanındaki gelişmeler, yüksek ve pahalı teknoloji kullanımı, kaliteli sağlık hizmetlerine duyulan gereksinimin artması nitelikli hemşirelere duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Nitelikli hemşirelerin yetiştirilmesinde, eğitim ve eğitimi yürüten hemşire eğitimcilerin yetkinlikleri önem kazanmaktadır. Hemşirelik eğitiminde kalitenin artırılması için eğitimin nitelik ve düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Yasal düzenlemelere göre hemşire, üniversite düzeyinde eğitim alan bir sağlık personeli olarak tanımlanmasına rağmen, günümüzde halen sağlık meslek liselerine öğrenci alımı sürdürülmekte, acil tıp teknisyenleri gibi hemşirelik eğitimi almamış diğer sağlık çalışanları da hemşire olarak görev yapabilmektedir.

Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 23. maddesinde Hemşirelik Kanununa eklenen geçici bir madde ile "Üniversitelerin hemşirelik programlarında ülke ihtiyacını karşılayacak yeterli kontenjanlar oluşturulmak üzere bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl süre ile sağlık meslek liselerinin hemşirelik programlarına öğrenci alınmasına devam olunur ve bu programlardan mezun olanlara hemşire unvanı verilir" kararı alınmıştır. Bu karardan sonra göre, 341 tane Anadolu Sağlık Meslek faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu okulların yanısıra Özel Anadolu Sağlık Meslek Lisesi sayısı hızla artmaktadır. Özetle, ülkemizde hemşirelik eğitimi halen üniversite düzeyinde Hemşirelik Fakülteleri, Hemşirelik Yüksekokulları ve Sağlık Yüksekokulları (SYO); lise düzeyinde Sağlık Meslek Liseleri (SML) ile verilmeye devam etmektedir.^(8, 12)

Dünyada hemşirelik eğitimi çoğunlukla 10-12 yıllık eğitimin ardından ortaöğretim üzerine temellendirilmiş 3 veya 4 yıllık yüksek eğitim düzeyinde verilmektedir.⁽¹³⁾ Ülkemizin de Sağlık Bakanlığı düzeyinde katıldığı ve imza koyduğu, ikinci Avrupa Hemşirelik ve Ebelik Konferansında yayımlanan *Münih Deklerasyonu*'nda hemşirelik eğitiminin lisans ve lisansüstü programlarda yürütülmesi öngörülmüştür. Hemşirelik lisans programlarında eğitim süresi en az 4 yıl ve 4 bin 600 saat teorik ve pratik eğitimi kapsar. Avrupa'da Avrupa Birliği direktifleri doğrultusunda, birleştirilmiş hemşirelik programının yaratılmasına çalışılmakta, tüm hemşirelik programlarının yüksek eğitim sistemine entegre edilmesi için çaba gösterilmektedir. Ülkemizde de hemşirelik eğitimi lisans

düzeyinde standardize edilmiştir. Ders programlarının Avrupa Birliği ülkeleriyle denkliğinin sağlanması için çekirdek müfredat oluşturulmuş ve programlar değişen sağlık sorunlarına yönelik güncellenmiştir. Ayrıca *Bologna* Süreci ile pek çok okulda kredilendirme sistemi ile denklik sağlanması çalışmaları sürdürülmektedir.^(6, 14, 15) Ülkemizdeki hemşirelik eğitimi için bir standart oluşturulmasını sağlamak amacıyla, *Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı çalışmaları (HUÇEP)* komisyonu, Üniversitelerarası Kurul Tıp-Sağlık Bilimleri Eğitim Konseyi tarafından 2002 yılında oluşturulmuş ve Üniversitelerarası Kurul tarafından onaylanan hemşirelik çekirdek müfredatı 20 Mart 2004 tarihinde tüm yüksekokullara tanıtılmıştır. YÖK kapsamında Ekim 2012 tarihinde oluşturulan Hemşirelik Komisyonu bünyesinde HUÇEP alt komisyonu oluşturulmuş ve HUÇEP güncelleme çalışmaları devam etmektedir.⁽¹⁰⁾

Mezuniyet sonrası eğitimin nitelik ve niceliği geliştikçe, hemşirelerin hasta bakımına ilişkin bilgi ve becerileri, liderlik, savunuculuk gibi rollerinin ön plana çıkacağı belirtilmektedir. Mezuniyet sonrası eğitimde kazanılan bilgi ve becerilerle hemşireler, mesleki felsefe, bilimsel yaklaşım ve çeşitli bakım modellerini klinik alanda uygulayabilmekte; hizmet alanında değişim için lider sağlık profesyoneli rolünü üstlenebilmektedir.⁽¹⁶⁾ 1960'lardan itibaren başta Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada ve Avustralya olmak üzere dünyada birçok ülkede, sağlık hizmetlerinin sunumunda hemşirelik uygulamalarının kapsamının genişletilmesi yönünde oluşan güçlü eğilimler, Batı ülkelerinde hemşirelikte lisansüstü eğitimlerin ve ileri hemşirelik rollerinin geliştirilmesine yol açmıştır.⁽¹⁷⁻²⁰⁾ Hemşirelerin uzmanlaşma sürecinde ilk olarak, hemşirelik lisans üzerine mezuniyet

sonrası eğitimler ve sertifika programları ile diyabet yönetimi, enfeksiyon kontrolü, palyatif bakım, stoma bakımı, yara bakımı gibi klinik alanlarda özelleşmiş uzman hemşireler (clinical nurse specialists) yetiştirilmeye başlanmıştır. Daha sonra master programı, master sonrası sertifika veya doktora programlarını tamamlayan hemşireler için, *uzman klinik hemşire (clinical nurse specialist)*, *pratisyen/uygulayıcı hemşire (nurse practitioner)*, *sertifikalı anestezi hemşiresi (certified registered nurse anesthetist)* ve *sertifikalı hemşire-ebe (certified nurse-midwife)* olmak üzere dört uzmanlık alanında ileri hemşirelik rolleri tanımlanmış, eğitimleri ve sertifikaları ile orantılı olarak uzmanlık sahibi oldukları alanlarda birçok klinik uygulamaları bağımsız olarak uygulama hakkı verilmiştir. Günümüzde ileri hemşirelik uygulamalarını sürdüren bu hemşireler, erişkin/pediyatrik/yenidoğan, birincil bakım/akut bakım, aile sağlığı, yetişkin-gerontoloji, kadın sağlığı ve ruh sağlığı gibi alt uzmanlık alanlarına da ayrılabilirler.^(17, 21, 22) Amerika Birleşik Devletleri'nde 2004'te American Association of Colleges of Nursing tarafından ileri hemşirelik rollerinin 2015'e kadar doktora düzeyine çıkarılmasını önerildikten sonra doktoralı hemşire sayısı hızlı bir artış göstermeye başlamıştır. Günümüzde hemşirelikte iki tip doktora programı yürütülmektedir. Birincisi teori ve araştırma odaklı doktora derecesi PhD (Doctor of Philosophy), ikincisi ise uygulama odaklı hemşirelik doktorası olan DNP (Doctor of Nursing Practice, Doctor of Nursing Science DNS, ya da DNSc) doktorasıdır.^(23 - 25)

Türkiye'de hemşirelik lisansüstü eğitimi, 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde bilim uzmanlığı programlarının, 1972 yılında yine Hacettepe Üniversitesi'nde ilk bilim doktorası programlarının

açılmasıyla başlamıştır. Ülkemizde ilk hemşirelikte doçentlik 1972 ve ilk profesörlük 1978'de gerçekleşmiştir.⁽¹⁰⁾ Yüksek lisans programları, tezli ve tezsiz olmak üzere iki şekilde yürütülebilmektedir. Halen birçok üniversitede bu eğitimler sürdürülmektedir. Ülkemizde hemşirelik bilimselleşme sürecinde yol almaktadır ve doktora programlarının sayıları da giderek artmaktadır. Bu programların PhD düzeyinde niteliğinin geliştirilmesi ve evrensel üniversitelerle rekabet edebilmesi ve hemşirelik bilimine katkı sağlaması doğrultusunda çabalar sürdürülmektedir. Yüksek lisans ve doktora programları hemşirelikte; Hemşirelik Esasları, İç Hastalıkları Hemşireliği, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Psikiyatri Hemşireliği, Halk Sağlığı Hemşireliği, Hemşirelikte Yönetim ve Hemşirelik Öğretimi olmak üzere toplam dokuz ana bilim dalında yürütülmektedir.^(5, 6, 14) Uzman hemşirelerin rol ve sorumluluklarının geliştirilmesi ve bunların yasal düzenleme kapsamında desteklenmesi gerekmektedir. Özellikle lisansüstü eğitimle özel alanlarda daha yetkin hale gelen hemşirelerin bilgi ve deneyimlerini uygulamaya aktarabilmeleri, bakımın da kalitesini yükseltecektir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte, küreselleşme ve demografik yapıdaki değişimlerden sağlık hizmeti ve dolayısıyla hemşirelik mesleği de etkilenmiştir. Bu değişim, hemşirelik uygulamalarına yanıt verecek nitelikli hemşirelerin yetiştirilmesini zorunlu kılmaktadır.⁽¹⁵⁾ Küreselleşmenin eğitim sistemiyle bütünleşmesi olan eğitimde uluslararasılaşma hemşirelik eğitimine de yansiyarak hemşirelikte bilginin doğası, eğitim kurumlarının ve eğitimin yapısını giderek değiştirmektedir. Az gelişmiş ülkelerde yabancı ülkelere ait üniversitelerin açılması, sayıları giderek artan vakıf ve özel üniversitelerde hemşirelikte mezuniyet öncesi ve sonrası eğitim programlarının açılması, televizyonla, açık öğretim programları ile uzaktan eğitim, on-line eğitim, modüler yapılar, sanal eğitim gibi eğitim programları ve öğrenci değişimleri hemşirelik eğitiminde uluslararasılaşmanın getirdiği önemli etkilerdir.^(14, 26)

Hemşirelik eğitiminde kaliteyi sağlamak için, hastane ve okul arasında işbirliği yapılması, öğretim elemanlarının uygulama alanlarına entegrasyonunun sağlanması, klinikte çalışan hemşirelerin mezuniyet sonrası eğitimlerinin desteklenerek yaygınlaştırılması ve öğrenci eğitiminde yer almalarının sağlanması, öğrencilere eğitim süresince karar verme, kritik düşünme, liderlik, yaratıcılık sosyal sorumluluk ve güven duygusunun kazandırılması, uygulamaya ilişkin standartların oluşturulması ve öğrenci

merkezli müfredat değişikliğine ilişkin çalışmaların hızlandırılması önerilmektedir. Ayrıca, akademik personelin zorlukları, öğrencilerin değerlendirilmesi, okulların fizik yapısı, mesleki kurumlarla ilişkiler, ders programları gibi eğitim kalitesini etkileyen önemli faktörler olduğu unutulmamalıdır.⁽¹⁵⁾

Sonuç olarak, Türkiye'de 1920 yılında açılan ilk hemşirelik okulundan günümüze değin hemşirelik eğitiminde önemli aşamalar kaydedilmiştir. Sağlık alanındaki gelişmeler, yüksek ve pahalı teknoloji kullanımı, kaliteli sağlık hizmetlerine duyulan gereksinimin artması nitelikli hemşirelere duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Nitelikli hemşirelerin yetiştirilmesinde, eğitim ve eğitimi yürüten hemşire eğitimcilerin yetkinlikleri önem kazanmaktadır. Hemşirelik eğitiminde kalitenin artırılması için eğitimin nitelik ve düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. Yasal düzenlemelere göre hemşire, üniversite düzeyinde eğitim alan bir sağlık personelini olarak tanımlanmasına rağmen, günümüzde halen sağlık meslek liselerine öğrenci alımı sürdürülmekte, acil tıp teknisyenleri gibi hemşirelik eğitimi almamış diğer sağlık çalışanları da hemşire olarak görev yapabilmektedir. Farklı eğitim düzeylerine sahip hemşirelik mesleği üyelerinin aynı yetki ve sorumluluklara sahip olmalarına bağlı yaşanan karmaşa ve ortaya çıkardığı sorunlar halen devam etmektedir.

Kaynaklar

- 1) International Council of Nurses (2010). *Definition of Nursing*. <http://www.icn.ch/about-icn/icn-definition-of-nursing/> (Erişim tarihi: 01.05.2013).
- 2) Aksayan, S., Çimete, G. (2000), *Nursing Education and Practice in Turkey*. *Journal of Nursing Scholarship*, 32: 211-212.
- 3) Ökdem, S., Abbasoğlu, A., Doğan, N. (2000). *Hemşirelik Tarihi, Eğitimi ve Gelişimi*. Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, 1(1): 5-11.
- 4) Ulusoy, F. (1998). *Türkiye'de Hemşirelik Eğitiminin Tarihsel Süreci*. C.Ü. Hemşirelik yüksekokulu Dergisi, 2(1): 1-8.
- 5) Yavuz M. (2004). *Nursing doctoral education in Turkey*. *Nurse Educ Today*. 24(7):553-9.
- 6) Ergöl Ş. (2011). *Türkiye'de Yükseköğretimde Hemşirelik Eğitimi*. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(3):152-155.
- 7) Bahçecik, N., & Alpar, Ş. E. (2009). *Nursing education in Turkey: From past to present*. *Nurse Education Today*. 29, 698-703
- 8) Milli Eğitim Bakanlığı. <http://mtegm.meb.gov.tr/TR/okullar.asp?PAGE=Liste> (Erişim tarihi: 01.05.2013).
- 9) ÖSYS-Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (2012). *Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi 2012*, Ankara, <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2012/OSYS/2012OSYSKONTKILAVUZ.pdf> (Erişim tarihi: 01.05.2013).
- 10) Kocaman, G. (2008). *Türkiye'de Hemşirelik Eğitim Sorunları ve Çözüm Arayışları*. In: Bayındır Ü,

Durak Hİ. Türkiye' de Tıp-Sağlık Bilimleri Alanında Eğitim ve İnsan Gücü Planlaması. "Mevcut Durum ve 2013 Yılı Vizyonu". Tıp - Sağlık Bilimleri Eğitim Konseyi Başkanlığı.

11) Ülker S, Buldukoğlu K, Aksayan S, Atalay M, Kocaman G, Oktay S, Pektekin Ç. (2001). *Türkiye'de Hemşirelik: Temel Mesleki Eğitim ile İnsan Gücüne İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Yükseköğretim Kurulu Komisyonu.

12) Sağlık Bakanlığı Ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete : 17.7.2012 - 28351

13) Pearson, A., Peels, S. (2001). *A global view of nursing in the new millennium_4 : The education of nurses*. *Int J Nurs Pract*, 7(4): 15-19.

14) Temel, A.B. (2011). *Küreselleşme ve hemşirelik eğitiminde uluslararasılaşma*. *DEUHYO ED.*, 4(3): 144-150.

15) Topuksak B, Kublay G. (2010). *Hemşirelik Eğitiminde Kalite: Toplum Sağlığı Açısından Önemi* Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Sempozyum Özel Sayısı: 306-311.

16) Akdemir N, Özdemir L, Akyar İ. (2011). *Türkiye'de mezuniyet sonrası eğitim kapsamında iç hastalıkları hemşirelik eğitiminin durumu*. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1), 50-58.

17) Furlong, E., Smith, R. (2005). *Advanced nursing practice: Policy, education and role development*. *J Clin Nurs*, 14(9): 1059-66.

18) Marecki, M. (2006). *The past, present, and future of the advanced practice role in women's healthcare*. *J Perinat Neonatal Nurs.*, 20(1): 79-81.

19) Pearson, A., Peels, S. (2002a). *The nurse practitioner*. *Int J Nurs Pract.*, 8(4): 5-9.

20) Pearson, A., Peels, S. (2002b). *Advanced practice in nursing: International perspective*. *Int J Nurs Pract.*, 8(2): 1-4.

21) *Advanced Practice Registered Nurses Joint Dialogue Group Report (2008)*. *Consensus Model for APRN Regulation: Licensure, Accreditation, Certification&Education*, <http://www.aacn.nche.edu/education-resources/APRNReport.pdf> (Erişim tarihi: 01.05.2013).

22) Daly, W. M., Camwell, R. (2003). *Nursing roles and levels of practice: A framework for differentiating between elementary, specialist and advancing nursing practice*. *J Clin Nurs.*, 12(2): 158-67.

23) *American Association of Colleges of Nursing (2004)*. *AACN Position Statement on the Practice Doctorate in Nursing*, <http://www.aacn.nche.edu/publications/position/DNPPositionStatement.pdf> (Erişim tarihi: 01.05.2013).

24) *American Association of Colleges of Nursing (2006)*. *The Essentials of Doctoral Education for Advanced Nursing Practice*, <http://www.aacn.nche.edu/publications/position/DNPEssentials.pdf> (Erişim tarihi: 01.05.2013).

25) *American Association of Colleges of Nursing (2012)*. *Growth in Doctoral Nursing Programs: 2006-2011*, <http://www.aacn.nche.edu/membership/members-only/presentations/2012/12doctoral/Potempa-Doc-Programs.pdf> (Erişim tarihi: 01.05.2013).

26) Şenyuva E. (2011). *Trends Towards Distance Education Of Nursing Education Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 12 (4): Article 8.